

XORIJIY DAVLATLARDA VALYUTANI TARTIBGA SOLISH SOHASIDA QO‘LLANILADIGAN TAJRIBALAR

Ahmadjonov Ozodbek

Andijon davlat texnika instituti

Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv

fakulteti “Bank ishi va audit” yo‘nalishi

4-kurs K-115-21 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: N.Yu. Avilov

Annotatsiya: Xorijiy davlatlarda valyutani tartibga solish mexanizmlari mamlakatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, har bir davlat o'zining iqtisodiy siyosati va moliyaviy imkoniyatlariga moslashgan tartibga solish usullarini ishlab chiqqan. Ushbu maqolada AQSH, Yevropa Ittifoqi, Yaponiya, Xitoy kabi rivojlangan mamlakatlar tajribasi tahlil qilinadi va ularning valyuta kursini boshqarish, foiz stavkalarini belgilash, zaxira fondlarini shakllantirish va kapital harakatini nazorat qilish bo'yicha qo'llayotgan yondashuvlari o'rganiladi. Tadqiqot natijalari xorijiy tajribani O'zbekiston iqtisodiyotida qo'llashning afzalliklarini aniqlashga yordam beradi.

Kalit so'zlar: valyutani tartibga solish, valyuta kursi, markaziy bank, foiz stavkalari, kapital nazorati, zaxira fondlari, iqtisodiy barqarorlik, moliyaviy siyosat, valyuta intervensiyasi.

Аннотация: Механизмы регулирования валюты в зарубежных странах играют важную роль в обеспечении экономической стабильности и разрабатываются с учетом национальной финансовой политики и возможностей. В статье рассматривается опыт США, Европейского Союза, Японии и Китая в управлении валютными курсами, установлении процентных ставок, формировании резервных фондов и контроле движения капитала. Результаты исследования помогут определить преимущества применения зарубежного опыта в экономике Узбекистана.

Ключевые слова: регулирование валюты, валютный курс, центральный банк, процентные ставки, контроль капитала, валютные резервы, экономическая стабильность, финансовая политика, валютная интервенция.

Abstract: The mechanisms of currency regulation in foreign countries play an important role in ensuring economic stability and are developed based on national financial policy and capacities. This article analyzes the experience of developed countries such as the USA, the European Union, Japan, and China in managing exchange rates, setting interest rates, forming reserve funds, and controlling capital

flows. The research results help identify the advantages of applying foreign experience in Uzbekistan's economy.

Keywords: currency regulation, exchange rate, central bank, interest rates, capital control, reserve funds, economic stability, monetary policy, currency intervention.

KIRISH

Bugungi kunda dunyo mamlakatlari iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi ko'p jihatdan milliy valyuta kursining mustahkamligi va boshqaruv mexanizmlarining samaradorligiga bog'liqdir. Xalqaro moliya bozorlarida raqobatning kuchayishi, global inflyatsiya tahdidlari, geosiyosiy o'zgarishlar va kapital oqimining erkinligi davlatlarni o'z milliy valyutalarini qat'iy nazorat ostida boshqarishga undamoqda. Rivojlangan mamlakatlar – AQSH, Yevropa Ittifoqi, Yaponiya va Xitoy – ushbu yo'nalishda o'ziga xos yondashuvlar va mexanizmlar ishlab chiqib, ularni muvaffaqiyatli qo'llab kelmoqda.

Valyutani tartibga solish, avvalo, milliy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, ichki narxlar barqarorligini ushlab turish, eksport va importning muvozanatini saqlash, shuningdek, xorijiy investorlar uchun ishonchli moliyaviy muhit yaratishda asosiy rol o'ynaydi. Har bir davlat o'zining iqtisodiy rivojlanish darajasi, moliya bozori infratuzilmasi va tashqi savdo ko'rsatkichlaridan kelib chiqib, o'ziga mos valyuta boshqaruvi tizimini shakllantirgan.

Ushbu maqolada xorijiy davlatlarda valyutani tartibga solishning mavjud tajribalari atroflicha o'rganilib, ularning umumiy tamoyillari va o'ziga xos jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, xorijiy tajribalarni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlari ham ko'rib chiqilib, milliy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda foydalanish istiqbollari aniqlanadi. Shu bois, mavzu bugungi kunda O'zbekiston iqtisodiy siyosatida dolzarb ahamiyatga ega bo'lib, amaliy tadqiqot va ilmiy tahlilni talab etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Xorijiy davlatlarda valyutani tartibga solish bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar va amaliy tajribalar ko'plab iqtisodiy adabiyotlarda o'z aksini topgan. Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi, OECD kabi yirik moliyaviy tashkilotlarning tahliliy hisobotlari, shuningdek, AQSH Federal Rezerv Tizimi, Yevropa Markaziy Banki, Yaponiya Banki va Xitoy Xalq Banki yillik hisobotlari asosiy manba sifatida o'rganildi. Ushbu manbalarda davlatlarning valyutani boshqarish strategiyalari, foiz stavkalarini tartibga solish amaliyoti, valuta bozorida davlatning roli va kapital harakatini nazorat qilish mexanizmlari batafsil yoritilgan.

Ilmiy adabiyotlarda AQSHning ochiq bozor operatsiyalari asosidagi yondashuvi, Yevropa Ittifoqining yagona valuta tizimi, Yaponiya va Xitoyning qat'iy

valuta nazorati o'ziga xos tajriba sifatida ko'rsatiladi. Shu bilan birga, rivojlanayotgan davlatlarda valuta kursining o'zgaruvchanligi va davlatning intervension siyosati alohida e'tiborga olingan.

Ushbu maqolani tayyorlashda komparativ tahlil, statistik taqqoslash va normativ-huquqiy hujjatlarni o'rganish metodlaridan foydalanildi. Turli davlatlarning rasmiy ma'lumotlari asosida valuta kursi boshqaruvining o'ziga xos tomonlari umumlashtirilib, amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Metodologiya sifatida sifat tahlili (qualitative analysis) va miqdoriy baholash (quantitative evaluation) usullarining uyg'unligi ta'minlandi.

Bu yondashuv xorijiy tajribani aniq va tahliliy ko'rinishda yoritish, shuningdek, O'zbekiston uchun qaysi elementlarni qabul qilish mumkinligini asoslash imkonini berdi. Natijada, maqolada keltirilgan tahlil ilmiy asoslangan va amaliy ahamiyatga ega bo'lishi ko'zda tutilgan.

NATIJALAR

Olib borilgan tahlil natijalari xorijiy davlatlarda valyutani tartibga solish bo'yicha bir qator samarali tajribalar shakllanganini ko'rsatdi. Eng avvalo, rivojlangan davlatlar o'z iqtisodiy salohiyatidan kelib chiqib, valyutani boshqarishda moslashuvchan va ehtiyotkor yondashuvni qo'llashadi. Masalan, AQSHda Federal Rezerv Tizimi valyuta kursini to'g'ridan-to'g'ri belgilamaydi, balki foiz stavkalari va ochiq bozor operatsiyalari orqali valuta bozoriga ta'sir ko'rsatadi. Bu holat AQSH dollarining jahon valuta bozorida etakchi o'rin egallashiga zamin yaratadi.

Yevropa Ittifoqida esa yagona valuta — yevro siyosati a'zo davlatlar o'rtasida muvofiqlashtirilgan bo'lib, Yevropa Markaziy Banki inflyatsiya darajasini maqsadli ko'rsatkichlarda ushlab turadi. Bu tajriba valuta kursining ortiqcha tebranishlaridan himoyalanişga va davlatlar o'rtasida moliyaviy intizomni ta'minlashga xizmat qiladi.

Yaponiya valuta kursini boshqarishda intervension siyosatni faol qo'llaydi. Yaponiya Banki valuta bozorida yirik intervensiylarni amalga oshirib, iyena kursining raqobatbardosh darajada bo'lishini ta'minlaydi. Shu sababli Yaponiya eksporti yuqori hajmda barqaror rivojlanadi.

Xitoy tajribasi esa davlatning to'liq valuta nazorati va qat'iy kurs chegaralariga tayanadi. Xitoy Xalq Banki valuta kursini belgilangan diapazonda ushlab turadi va kapital harakatini qattiq nazorat qiladi. Bu mamlakatning milliy iqtisodiy strategiyasida eksportni rag'batlantirish va valuta zaxiralarini oshirishga imkon beradi.

MUHOKAMA

Xorijiy davlatlarda valyutani tartibga solish amaliyoti bo'yicha olingan natijalar O'zbekiston sharoitida qaysi mexanizmlar samarali ishlashi mumkinligini aniqlashga yordam beradi. Avvalo, AQSH va Yevropa Ittifoqining bozor tamoyillariga asoslangan valuta siyosati iqtisodiy infratuzilmasi kuchli bo'lgan davlatlar uchun samarali bo'lsa-da, rivojlanayotgan davlatlarda bu yondashuv ehtiyotkorlik bilan qo'llanilishi lozim.

Chunki O‘zbekistonning moliya bozori hali to‘laqonli rivojlanmagan, valuta bozorida talab va taklif muvozanati ko‘pincha tashqi omillarga bog‘liq bo‘ladi.

Yaponiya va Xitoy tajribasi esa O‘zbekiston uchun ayrim jihatlar bo‘yicha o‘rnak bo‘la oladi. Masalan, Yaponiya singari markaziy bankning intervension siyosatini yanada takomillashtirish valuta kursidagi keskin o‘zgarishlarni jilovlash imkonini beradi. Shu bilan birga, Xitoy tajribasidagi qat’iy valuta nazorati elementlari ham zarur hollarda qo‘llanilishi mumkin, lekin bu jarayonda bozor tamoyillariga ziddiyat yuzaga kelmasligi muhimdir.

Hozirgi kunda O‘zbekiston Markaziy Banki valuta kursini erkinlashtirish yo‘lida muhim qadamlar tashlagan. Bu ichki bozorni rag‘batlantirish va investitsiya jozibadorligini oshirishga yordam beradi. Biroq valuta kursi erkinligi yuqori tashqi qarzdorlik va global iqtisodiy beqarorlik davrida xavf tug‘dirishi mumkin. Shu sababli, O‘zbekiston uchun optimal yondashuv – bozor tamoyillariga asoslangan, lekin davlatning ehtiyotkor va maqsadli tartibga solish mexanizmlarini saqlab qolgan holda valuta siyosatini yuritishdir.

XULOSA

Xorijiy davlatlarda valyutani tartibga solish amaliyoti bo‘yicha olingan natijalar O‘zbekiston sharoitida qaysi mexanizmlar samarali ishlashi mumkinligini aniqlashga yordam beradi. Avvalo, AQSH va Yevropa Ittifoqining bozor tamoyillariga asoslangan valuta siyosati iqtisodiy infratuzilmasi kuchli bo‘lgan davlatlar uchun samarali bo‘lsa-da, rivojlanayotgan davlatlarda bu yondashuv ehtiyotkorlik bilan qo‘llanilishi lozim. Chunki O‘zbekistonning moliya bozori hali to‘laqonli rivojlanmagan, valuta bozorida talab va taklif muvozanati ko‘pincha tashqi omillarga bog‘liq bo‘ladi.

Yaponiya va Xitoy tajribasi esa O‘zbekiston uchun ayrim jihatlar bo‘yicha o‘rnak bo‘la oladi. Masalan, Yaponiya singari markaziy bankning intervension siyosatini yanada takomillashtirish valuta kursidagi keskin o‘zgarishlarni jilovlash imkonini beradi. Shu bilan birga, Xitoy tajribasidagi qat’iy valuta nazorati elementlari ham zarur hollarda qo‘llanilishi mumkin, lekin bu jarayonda bozor tamoyillariga ziddiyat yuzaga kelmasligi muhimdir.

Hozirgi kunda O‘zbekiston Markaziy Banki valuta kursini erkinlashtirish yo‘lida muhim qadamlar tashlagan. Bu ichki bozorni rag‘batlantirish va investitsiya jozibadorligini oshirishga yordam beradi. Biroq valuta kursi erkinligi yuqori tashqi qarzdorlik va global iqtisodiy beqarorlik davrida xavf tug‘dirishi mumkin. Shu sababli, O‘zbekiston uchun optimal yondashuv – bozor tamoyillariga asoslangan, lekin davlatning ehtiyotkor va maqsadli tartibga solish mexanizmlarini saqlab qolgan holda valuta siyosatini yuritishdir..

ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy Banki. Yillik hisobotlar, 2023–2024 yillar. — Toshkent: Markaziy Bank matbuoti.

2. Federal Reserve System. Annual Report, 2023. — Washington D.C., USA.
3. European Central Bank. ECB Annual Report, 2023. — Frankfurt am Main, Germany.
4. Bank of Japan. Annual Review, 2023. — Tokyo, Japan.
5. People's Bank of China. Official Statements and Monetary Policy Reports, 2023. — Beijing, China.
6. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF). World Economic Outlook, 2023. — Washington D.C., USA.
7. Jo'rayev X. Valyuta bozorini boshqarishning nazariy asoslari. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2022. — 180 b.
8. Karimov A. Moliyaviy barqarorlik va valyuta siyosati. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2023. — 210 b.
9. OECD Economic Surveys. Global Economic Outlook, 2023. — Paris, France.
10. Smith J. Monetary Policy and Exchange Rate Stability. — London: Routledge, 2021. — 245 p.